

Bocskor, csizma, paduka

Kalandozás a lábbeli körül

A Néprajzi Múzeum az év végére – a mondás szerint – „felhúzza a nyúlcipőt”, miközben felkészül a Kossuth térről a Városligetben tervezett új épületébe költözésre. Ezt jelképezi mostani, utolsó időszaki kiállítása is a fenti címmel, amelyből a paduka szó az ujjgombos indiai fatalp elnevezése. A lábbeli-viselet földrajzi, történelmi, társadalmi és kulturális sokrétűségét az intézmény november 30-ig a saját gyűjteményeiből származó közel háromszáz pár talpra valóval szemlélteti. A hazai kézműves példányok sokasága mellett ausztrál vérbosszú-szandál, japán geta, hanti gyöngyös bakancs, sziú indián mokaszin, megnyomoritott apró női lábra való kínai selyem lótusz-típegő is akad, de ezzel csak ízelítőt adtunk a földszinti termeket betöltő nagyszabású tárlat látni valóiból, amelyeket korabeli néprajzi ábrázolások, festmények, fekete-fehér és színes fényképfelvételek, video- és filmvetítések tesznek teljesebbé.

Mi most csak a történelmi Magyarország nemzeti ségeinek lábviseletére összpontosítunk, sőt a mezítlábassággal kezdjük, mert ennek a kiállítás is külön fejezetet szentel. *Bikessy Heinbucher* József 1816-ból való színezett rézmetszetciklusa többek között sváb betelepülőket örökített meg a Tisza-mentéről (férfit halászhálóval, nőt káposztás puttonnyal) és menyecskéket Veszprém környékéről (széna-gereblyével a mezőn, sarlóval a tarlón). A Vág-melléki lány tojást cipel a karjára vett vesszőfonatú kosárban, a Bereg megyei rusznyák parasztpár baromfit etet. Egy *Szobotka*-fotón az 1890-es években magyarok fesztínenek ünneplőben Alsólendván (ma Lendava, Szlovénia). *Jankó* János festő és karikaturista 1895-ös felvételén rutén és zsidó muzsikások szerepelnek a

kárpátaljai Vereckéről, *Farkas* Pál 1913-as fotóján rimóci palóc csoport pózol az udvaron. *Gönyei* Sándor 1927-es képén a bugaci pusztá mezítlábas csikósa nyereg nélkül, „szőrén üli meg” a lovát, *Veress* Sándor 1931-es filmkockáján csángó magyarok ropják a körtáncot a moldvai Klézsén (ma Cleja, Románia), az erdélyi Magyarbikalon (ma Bicălatu, Románia) pedig csöves kukoricafüzérek alatt „áll modellt” a család a csűr előtt. *Szolnoki* Lajos 1951-ben földön ülő, orsóival madzagot sodró paraszt asszonyt kapott lencsevégre a román határszéli Méhkeréken, de *Molnár* Balázs 1953-as fényképén is lábbeli nélkül gázolnak cserépkorsóikkal a folyóba a fejkendő-szőszoknyás vízfordók.

A népéletkép-specialista *Jankó* János immár a csizmaviselet jegyében, 1900 táján készült üvegnegatívja őrizte meg a festői beállásba komponált teherhordó gebékről dézsákat és hordókat árusító me-regyói (ma Mărgău, Románia) cigányokat. Azonos technikával dolgozott *Ecsedi* István is, aki 1913-ban azt örökítette meg a Hortobágyon, hogy egy délceg gulyás széles karimájú kalappal és bő gatyában, pipázva húzza ki magát. *Gönyei* Sándor 1926/27-es, nitrocellulóz filmjén fából ácsolt kendertörőjét taposva tilol a zsidói (vácegresi) idősebb nő a fiatalab-bal, a papucsos darányi anya hajdina-örlését pedig a kislánya figyeli. Az 1940-es évekbeli *Gönyei*-féle fotóriport szerint az acsai csizmavásáron a kereslet és kínálat egyaránt nagy volt a sokszoknyás, vállkendős árusok és a vevők körében.

A bocskoros részleg nyitányaként kiderül, hogy a Balkánon nem ismerték a cserzést, ezért az állatbőrt szőrös külső felével használták fel a lábbeli készítéséhez. Ekképp született meg a máig élő „szőrös talpú román” becsmélő minősítés. *Köllő* Rezső 1912-es jelenetén székely bocskorosok szűrik a tejet a Gyimesben (ma Ghimeș, Románia). Háti tömlőben szállít ivóvizet a Póla vidéki nő Dalmáciában *Tasnádi Kubacska* András 1937 előtti fotóján, az 1940-es években Körösmezőn (ma Jaszinya, Ukrajna) készült képén viszont a férfiak – valószínűleg a munkakeresés okán, a városba járás miatt –, már bakancsot viselnek, az otthon maradt nők

Bosnyák férfi bocskor (20. század első fele)

Kerek Eszter felvételei

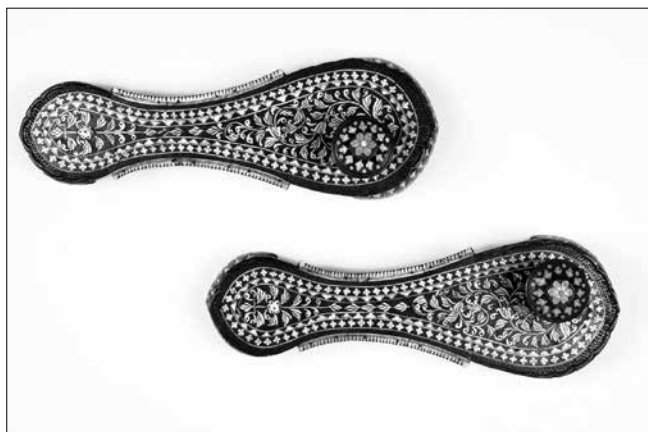
Szíriai kabkab, berakásos női fapapucs (19. század)

Kínai női lótuszcipellő (19. század második fele)

Ausztrál kurdaicsa, vérbosszú cipő (20. század első harmada)

Indiai paduka, ujjgombos fatalp (19. század)

azonban továbbra is bocskort hordanak. Ezzel egyidejűleg a Magyar Film Iroda dokumentumfilmjében a gólyalábakon ágáló, szuronyos halászok még egzotikusabbak Marosvécsen (ma Brâncovenesti, Románia). A felsorolt lábviseletek eredeti példányai is ott sorakoznak a termék közepén körbejárható polcokon vagy a vitrinekben, például a Bosznia-Hercegovinai bosnyákoktól is vannak munkák. Magyar bocskor még a huszadik század elejéről is maradt ránk, cserzett bőrből, szij pánttal és fűzővel, ami szintén megtekinthető.

Úgy tűnik, a közép-európai térségben német sajátosságként honosodott meg a fából faragott, a nemezből szabott-varrott és a kötött papucs. A klumpát mivel jobbra mocsaras, lápos vidékeken hordták, amivel nád- és gyékényvágás közben védték a bocskor vagy a csizma talpát. A Baranya megyei svábok viseletében hétköznapi vagy munkában az egyszerűbb, kopottabb kötött cipő – a pacsker – is megfelelt, de templomba menet vagy bálban, városba járáshoz újabb, díszesebb példányt öltöttek. Esős időben, sárban erre húzták a klumpát, ám ez utóbbit, ha a lakásba vagy a hivatalba beléptek, mindig az ajtó előtt hagyták. Ünnepi istentisztelethez filc, bársony vagy bőr lábbeli dukált. Ezt igazolja a vitrinben a XIX. század második feléből Szépfaluból (ma Frumușeni, Románia) származó barcasági szász fapapucs, és a vele egykorú szakadati sváb gyereklumpa, illetve egy sötét alapon bordó mintával kötött kislánycipő. Az 1931-40 közötti évtizedben Dunakeszin készült zöld hópehelymintás fekete posztóból a kiállított női mamusz és ennek a hasonló felsőből, szintén gumitalppal árult szakmári gyerekváltozata a XX. század derekáról.

A férjhez adandó Jung Margit 1941-ben Geresdlakon sváb ünnepi viseletben és pacskerben áll a családi amatőr-fotón. Uszodi magyar férfi hordta a huszadik század első felében a kívül-belül kopottas klumpát, de kortársa, a kukoricaháncsból font tyukodi nádvágó „bakancs” is megismerhető. Hofer Tamás 1954-ben a pécsi piacon facipőkről, K. Kovács László 1957-ben a bajai hetivásáron papucs-árusról készített pillanatképeket. Végül – csak a kiállított különlegességek érzékeltetésére említem – a sarkantyúk részlegénél való tallózásom közben bukkantam rá egy vasból kovácsolt, csipkeszerűen áttört – csizmára vagy bakancsra szerelhető – jégpatkóra a XIX. század végéről, amit Torockón (ma Rimetea, Románia) használtak. A kiállítás szellemes záró része a közelmúlt politikai eseményeiből mérítve a távoli Afrika-szarvához vezet, ahol egy ma is általánosan használt hétköznapi lábbeli a szabadság jelképévé emelkedett, hatalmas köztéri szoborrá vált. Az eritreaiak a hatvanas évektől ugyanis ilyen olcsó szandálban harcoltak országuk függetlenségéért. 1993-as győzelmük után aztán óriási méretben bronzba öntötték, és a fővárosukban, Asmara szívében talpazatra emelték, hogy ezzel emlékeztessenek elesett hőseikre...

A kiállítás persze sok más meglepetést is kínál!